

Ömer Şen , *Osmanlı Panayırları (18.-19. Yüzyıl)* , İstanbul 1996, 143 shf., Eren Yay.

Pazarlar (hafta pazarları) ve panayırlar Osmanlı toplumunun iktisadi bünyesini oluşturan iki önemli unsurdur. Pazarlar daha ziyâde mühim bâzı köyler ile kasaba ve kalelerde kurulmakta olup, hemen bir günlük mesafede bulunan ahalinin kolayca ulaşabilip şahsî ihtiyaçlarını karşılarken umumiyetle zirâî mahsullerini arz edebilecekleri mahalli merkezler idi. Bu neviden olan pazar yerlerinin zaman zaman padişah hasları kapsamında olduğu görülürken bazen de muhtelif timar ve zeametlere konu olduğu ve yer yer de vakıf gelirleri meyanında mütalaa edildiği bilinmektedir¹.

Osmanlı klasik döneminden beri takip edilebilen pazarların yanında özellikle XVIII ve XIX. Yüzyıllarda, kapitalizmin de tesirleriyle ve ticaret gelirlerinin artırılması maksadına matufen devletin muhtelif yerlerde pazar ve panayırlar ihdas ettiği² (ikame-i bazar) ve bunların bir kısmının günümüze kadar ulaştığı gözlenireken bir kısım Anadolu pazar ve panayırlarının³ bazılarının iklime ve bazılarının da yollar ve teknolojinin gelişmesi ile ortadan kaldığı bir vakıadır.

Osmanlı panayır organizasyonlarının işleyiş tarzı, alım satıma konu olan emtia, panayır hizmetleri, güvenlik ve panayır rüsumuna dair bir kısım önemli bilgileri derleyen Ömer Şen'in çalışması giriş ve yedi bölüm ile konuya dair bazı arşiv vesikalarının neşrinden oluşmaktadır.

Kitabın bölümleri şunlardır:

Giriş

1. Panayırların organizasyonu (s.17-20)

2. Panayırların imarı (s.20-22)

¹ Meselâ Güzelhisar'daki hafta pazarında buluna dükkanların Ayasuluğ kasabasındaki Kubbeli Mescid'e vakfedilmiş olduğu ile ilgili olarak bkz. T.K.G.M.A. TK. 571, vrk.113b; Yine Karahöyük pazarında, Anadolu Valisi Karagöz Ahmed Paşa tarafından yüzü aşkın dükkân yaptırılıp vakfedilmesi ile ilgili olarak bkz. Tuncer Baykara, "Bir Osmanlı Çağı Pazarının Çöküşü: Karahöyük Pazarı", *XI. T.T.K. Kongreye Sunulan Bilidiriler*, C. III., Ankara 1994, s.1099.

² İkame-i Pazar kayıtlarının topluca yer aldığı bir çalışmanın ilk kısmı için bkz. M. Akif Erdoğan, "XVIII-XIX. Yüzyıl Osmanlı Panayır ve Hafta Pazarlarına Dâir Belgeler", *OTAM* 5, Ankara 1994, s.49-19; Müstakil bir örnek olarak Bursa'da Eylül ayı başlarından ortalarına kadar devam etmesi mukarrer bir panayırın küşadı için bkz. *BASİRET*, 6 Cemazielevvel 1287, s.4.

³ Anadolu Pazarları hakkında, Suraiya Faroqhi, "16. Asırda Batı ve Güney Sancaklarında Belli Aralıklarla Kurulan Pazarlar: İçil, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın, Mentеше", *O.D.T.Ü. Gelişme Dergisi*, I, Ankara 1978, s.39-85.

3. Panayır gümrüklerinin idaresi (s. 22-24)
4. Panayırlara giren mal cinsleri ve katılan bölgeler (s. 24-86)
5. Panayır vergileri ve panayır masraflarının finansmanı (s.86-100)
6. Panayırlarda can ve mal güvenliğinin sağlanması (s.100-105)
7. Darphânenin hammadde kaynağı olarak panayırlar (s.107-113)

Çalışmanın içerisinde Osmanlı panayırlarına dair verilen bilgiler, daha ziyade Balkan panayırları özelinde değerlendirilmiş olup, Balkan panayırları kapsamında da en büyük yer; belki de diğer panayırlara dair arşiv kayıtlarının az olması hasebiyle Uzuncaabâd panayırına verilmiştir ki kitabın en hacimli kısmını oluşturan dördüncü bölüm hemen tamamen Uzuncaabâd panayırına ait defterlerin neşriden oluşmuştur. Bu konuyla ilgili olarak vaktiyle Suraia Faroqhi'nin yapmış olduğu çalışma bibliyoğrafyaya dahil edilmiş olsa idi elbette daha faydeli olabilirdi⁴.

Anadolu Panayırları başlığı altında ise, yine bu panayırlara dair arşiv vesikasının şimdilik çok az olması sebebiyle Balıkesir, Çan, Gönen ve Buca panayırları kısa değerdendimeler ile ifade edilmiştir.

Anadolu panayırları belki daha sonra bazı yerel çalışmalar ile ortaya konulacaktır. Çünkü Anadoluda da çok geniş bir coğrafyadan tüccar çeken panayırların olduğu bilinmektedir. Meselâ yüzyılımızın başlarına kadar faal olup, Anadolu'nun birçok yerinden olduğu kadar Halep ve Şam'dan da tüccarın gelip hayli geniş ölçüde alım-satımın yapıldığı, Üçkapı yaylası'nın Niğde geçidinde bir panayırın varlığı bilinmektedir.

Ömer Şen'in çalışmasının asıl önemli kısmı şüphesiz panayır organizasyonunun verilmesi açısından 5 ve 6. Bölümlerdir ki müellif bu bölümde panayırın tabi olduğu vergileri, panayır hizmetleri, bu hizmetlerin panayır rüsümünden karşılanmasını ve sair hususları değerlendirmekte olup, panayırın güvenliği gibi konularda alınan tedbirlerden bahsetmektedir.

Belgelerin yorumlanması hakkı elbetteki müellife ait olmak kaydıyla çalışma içerisinde kullanılan bazı belgelerin başka bilgiler sağlayabileceği de muhakkaktır. Meselâ Uzuncaabâd panayırına giden Bursa ve Isparta tüccarının kayıtlı bulunduğu belge (Cevdet, İktisad,1767) nin Osmanlı ülkesinde taşımacılık sistemine dair bazı bilgileri de verebileceğini düşünüyoruz. Bu belgeye göre meselâ:

Elhac Ahmed'in malı	1 Balya
Artin Zımmi'nin "	1 Çuval
Elhac Osman'in "	3 Sandık, 4 Denk

⁴ Suraia Faroqhi, "The Early History of the Balkan Fairs", *Südoest-Forschungen*, XXXVII, München 1978.

Kitap Tanıtımı

Esseyid Mehmed'in "	1 Heğbe, 1 Balya
İbrahim Ağa'nın "	3 Denk, 1 Balya, 4 Sandık
Elhac Mehmed'in "	3 Denk, 4 Sandık, 1 Hurc, 2 Çuval
Bedros Zımmi'nin "	Boğça
Mıgırdıç Zımmi'nin "	1 Torba içerisindedir.

Yine aynı belgede Artin Zımmi'nin malları arasında bulunan Çakal'ın birimi müellif tarafından *aded* şeklinde okunmuş olup, bu kelimenin *beden* şeklinde okunmasının daha doğru olabileceğini düşünüyoruz⁵.

Pazar ve panayırlara dair, özellikle Rumeli'de bir kısım organizasyon meselelerine açıklık getiren bu çalışma konu ilgili önemli belgeleri bir araya getirmiştir. Tuncer Baykara⁶, Akif Erdoğan⁷ gibi bazı araştırmacıların vaktiyle pazar ve panayırlara dair yapmış oldukları çalışmalar da dikkate alınmış olsaydı konu bütünlüğünü yakalamak açısından daha faydalı olabilirdi.

Cahit Telci

---

⁵ Bu kelimenin kullanımıyla ilgili olarak bkz. Ömer Lütfi Barkan, "XV. Asrın Sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiatlarının Tesbit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar", *Tarih Vesikaları*, Sayı 7, Ankara 1942, s.332.

⁶ a.g.m.

⁷ a.g.m.